

WLIW NĚMČINY NA POLOŽENJE FINITNEHO SŁOWJESA W SERBSKEJ SADŽE

FRIDO MICHAŁK (Lipsko)

Z prašenjom němskeho wliwa na serbsćinu su so zaběrali hač do najnowišeho časa někotři serbscy gramatikarjo z bjezwuhladnym zaměrom, „wurjedzić“ našu řeč a wotstronić elementy tutoho wliwa. Při tym měrješe so tutón purizm wosebje přećiwo leksikaliskim a morfologiskim zjawam, a njedźiwachu na prašenja syntaksy. Džensa wuchadźamy z toho, zo je serbsćina komunikaciski srědk konkretnje rěčneje towaršnosće, kotrejež čłonojo su wšitecy dwojorěčni (serbsćina, němčina) při čimž je wužiwanje tuteje abo tamnjeje rěče wotwisne wot towaršnostnych, narodnostnych a tematiskich wuměnjenjow, w kotrychž so komunikacija wotměwa. W tajkej situaciji je cyle přirodne, zo dochadza k wzajomnemu wobwliwnjowanju wobeju rěčow. Nadawk serbskich rěčespytnikow tu njewobsteji we „wurjedženju“ serbsćiny, ale we wotkrywanju zakonitoscow tutoho wzajomneho skutkowanja a w stražowanju nad komunikatiwnosću rěče.

W tutym zmysle dotal najwažniše džěło je L. V. Ščerbowa monografija wo mužakowskej narěči.¹ Ale tež tu so prašenja syntaksy z tohole stejnišća jenož jara mało wobkedźbujaja. Tuž je trjeba, zo serbski rěčespyt nětko skónčnje zloži swoju kedźbnosć tež na tute dotal zanjehane problemy.

Jedyn z najbóle napadnych wuskutkow němskeho wliwa na serbsku syntaksu hodži so wobkedźbować na polu slowoslěda. Na tutón fakt je pokazał hižo J. Bart-Ćišinski w swojim fragmentarnym nastawku „*Hłosy ze Serbow do Serbow*“,² a to z tutyimi słowami: „Čitajmy jeno cyle strony, móžeš skoro bjeze wšeho přeměnenja a přestajenja do němskeho přeložić.“ Tutón fakt so wobkrući tež kóždemu přeložowarjej při džěle na přeložkach z druheje słowjanskeje rěče do serbsćiny: tak ruče kaž so něšto njehodži přeložić po słowje, přibližuješ so — prócujo so wo najlěpšu komunikatiwnosć — nimo wole němskej metaforice, frazeologiji a tež němskemu slowoslědej.

Analyzuješ-li pak hłubšo poměry mjez serbskim a němskim slowoslědom, to dóndžěš k zajimawym dopoznaćam wo dialektice interferencowych zjawow mjez systemomaj wobeju rěčow. Tuta dialektika wobsteji w tym, zo strukturny element

¹ L. V. Ščerba, *Восточнолужицкое наречие*, St. Peterburg 1915.

² J. Bart-Ćišinski, *Spisy z młodych lět*, Berlin 1956.

primarneje řeče — přijaty do systema sekundarneje sam podleži wěštej metamorfozy (wustupuje w nowych opozicijach), sam pak tež wuskutkuje přeměny w systemje sekundarneje řeče (nastawaja nowe opozicije).³ Na tute wašnje móže so stać, zo w sekundarneje řeči (a) nastanje něšto dospołnje noweho, štož přjedy njebě eksistowało w žanej z wobeju řečow. Na tute wašnje pak so tež wujasnja, zo so někotre elementy struktury primarneje řeče jara lochko přejimala do sekundarneje, druhe pak (b) wostanu tu přeco cuzowěcy (Fremdkörper). Tak na př. je to (a) z wotdžělomnymi prefiksami, kotraž su w serbšćinje nastali pod němskim wliwom.⁴ We woběmaj řečomaj drje mamy nětko opoziciju *wotdžělomny prefiks: njewotdžělomny prefiks*, ale po wobsahu stej tutej opoziciji dospołnje wšelakorej. W němčinje hraje wona wěstu rožeznawansku rolu jenož we slowotworbje (*ich übersetze: ich setze über*), w serbšćinje pak wona ma wuznam tež w morfologii: slůži zdžěla k rozeznananju aspektowych komponentow jednoho slówjesa:

roztorhać : różno torhać.

Ważne je tež přispomnić, zo w tutej opoziciji njewustupuja ani w serbšćinje ani w němčinje wšitke wotdžělomne a njewotdžělomne prefiksy, a zo su to w serbšćinje cyle druhe prefiksy, kotraž w njej wustupuja, hač w němčinje.

Tak pod němskim wliwom w serbšćinje na př. (b) njemóže ženje nastać forma *mam słyšať porno sym šol* po přikładze

ich habe gehört ich bin gegangen,

dokelž *mam* jako pomocne slówjeso w temporalnych formach steji w serbšćinje hižo w druhej wažnej opoziciji napřečo *sym*:

mam zatepjene sym zatepiť

Tu so *mam* zwjazuje jenož z n-participom, a tute formy woznamjenjeja rezultat, abstrahowany wot jednanja, kotraž je jón wuskutkował.

Podobnje komplikowana je tež interferenca na polu struktury slówoslěda, kotruž chcemy tu přepytować na přikładze městna finitneho slówjesa w serbskej sadze. Hižo wot přěních wuprajenjow wo serbskim slówoslědže wospjetuje so twjerdjenje, zo steji w serbšćinje finitne slówjeso husto na kóncu sady (typ: *Bity njebiteho njese*). Druhdy so tež praji, zo tu dže wo wosebistosć serbšćiny, kotraž ju rozezna wa wot němčiny. Najwuraznišo to praji Berneker we swojej knize wo slówoslědže w slówjanskich řečach. Wón tu widži wobchowanje praslówjanskeho tradicionalneho slówoslěda w serbšćinje pólsćinje a čěšćinje.⁵ Jeho nahlady wo „tradicionalnym“ a „okazionalnym“ slówoslědže w slówjanskich řečach pak a wo slówoslědnej strukturje

³ Přir. U. Weinreich, *Languages in Contact*, New York 1953, § 1.1.

⁴ Přir. Ščerba, *op. cit.*, 116 sč.; F. Michałk. *Über den Aspekt in der sorbischen Volkssprache*, Z. f. Sl., IV, 250 sč.

⁵ E. Berneker, *Die Wortfolge in den slawischen Sprachen*, Berlin 1900, 59.

prasłowjanskýny njejsu so w pozdžišej fachowej literaturje připoznawali. Kritika na jeho tezach zepjera so wosebje na teoriju wo wobsahowym rjadowanju (aktuální členění, podzielność psychologiczna, Thema-Rhema-Gliederung), kotraž je so wudželała w třicetych lětach našeho lětstotka.⁶ We wotpowědnej českej a pólskej literaturje so přećiwo Bernekerej zwěsći, zo so městno słowjesa w sadže w tutymaj rěčomaj postaja hłownje po wobsahowym rjadowanju, a zo knježi po gramatiskim principje tajki słowoslěd, zo słowjeso steji před swojim objektom resp. adwerbialnym wobstejenjom.⁷ Tuž dyrbimy konstatować, zo so serbsčina tu njekryje z němčinu, ale zo so rozeznawa tež wot pólsčiny a čěšćiny. Zo bychmy móhli wotmołwić na prašenje, čehodla je to tak, dyrbimy přepytac wšitke konteksty, w kotrychž móže wustupić słowjeso, rozšěrjene z objektom abo z adwerbialnym wobstejenjom.

I. Infinitiw

W němskej infinitiwnej sadže knježi jara stabilny słowoslěd objekt — infinitiw. Wón so scyła njehodźi přeměnić bjez toho, zo by so to začuwało jako sylne wotchilenje wot normy.

W serbskich słownych skupinach z infinitiwom jako jadrom přewažuje tón samsny słowoslěd. Wón pak je labilniši hač w němčinje, hodźi so wobroćić, jeli sej to wužaduje wobsah. W čěšćine a pólsčinje knježi tu labilny gramatiski słowoslěd infinitiw — objekt. Příkladny:

1. *Tak bě čeledź na to zwučena, we mni přichodneho rozkazowarja widžeć.* (Hana) — Pólski orig.: *Ludzie przywykli byli, patrzeć na mnje jak na przyszedłego pana.* — Ně.: *Die Leute waren es gewohnt, in mir den künftigen Herrn zu sehen.*

2. *Wokoło popoldnja bježejtaj jedyn na tón, druhi na druhi kónc zwěrinu honić.* (bajki) — Čěski přef.: *Kolem poledne se rozběhali lovit zvěř.* — Ně.: *Am Nachmittag gingen sie auseinander, um Wild zu jagen.*

3. *A wón požadaše swój brjuch napjelnić ze słodžiznami, ...* (biblija) — Pólsce: *I żądał napelnić brzuch swój młótem, ...* — Čěsce: *I žádal nasytiti břicho své mlátem, ...* — Swětlik: *Ha wón žadašo napjelnić swój brjuch z luščiznami, ...* — Ně.: *Und er begehrte, seinen Bauch zu füllen mit Trebern, ...*

Zo steji tutón serbski słowoslěd pod němskim wliwom, widžimy wosebje jasnje w słowniku, hdyž so infinitiwjej dodawa jako přikład za rekciju někajki objekt. W němskich a serbskich słownikach tu knježi słowoslěd objekt — infinitiw, w čěskich a pólskich pak infinitiw — objekt.

⁶ Přir. na př. St. Szober, *Podzielność Psychologiczna a Układ Wyrazów w Zdaniu Słowiańskim* Sb. pr. I. sj. slov. fil. v Praze 1929, sv. II, Praha 1932, 713—724; V. Mathesius, *O tak zvaném aktuálním členění větném*, Slovo a slovesnost 1939, 171 sc.; K. Boost, *Der Satz als Spannungsfeld*, Berlin 1959.

⁷ Přir. na př. V. Mathesius, *Ze srovnávacích studií slovosledných*, ČMF 1942, 182; St. Szober, *Zasady Ukládu Wyrazów w Zdaniu Polskiem*, Sprawozd. z posiedz. Tow. Nauk., Warszawa 1933, 38.

II. Kompozitum z werbalnym substantiwom jako zakładnym słowom

W serbskej rěči, wosebje we wobchadnej a w dialektach, su so jara rozšěrili kalki z němčiny typa *běrnjzberanje* (*Kartoffellesen*).⁸ Tež tu knježi we wobemaj rěčomaj porjad objekt — werbalny substantiw. W čěšćinje a pólsćinje pak tutón typ njeje rozšěrjeny; město toho tam rěka *sbírání brambor*, *zbieranie zemiaków*; to su kompleksne pojmenowanja runje z nawopačnym porjadom.

III. Zestajeny predikat, analytiske temporalne a modalne formy słowjesa

We hłownej sadže ze zestajenym predikatom abo z analytiskej temporalnej abo modalnej formu wobkedźbujemy w němćinje obligatnu wobłukowu konstrukciju (*Rahmenkonstruktion*): finitne pomocne, modalne abo fazowe słowjeso steji we wosrjedźnej poziciji, nje finitna forma wobsahoweho słowjesa pak steji po objekće.

Za serbsku sadu samsneje družiny je wobłukowa konstrukcija tež charakteristiska, njeje pak obligatna; wotchilenja wot njeje po žadanjach wobsahoweho rjadowanja su móžne, nejsu pak jara rozšěrjene.

W čěšćinje a pólsćinje sluša wobłukowa konstrukcija k jara rědkim wuwzaćam. Příkladny:

1. *Pozdžišo móžeš lépsu plácznu dóstać.* (Šymko) — Pólski přel.: *Później możesz sprzedać za lepszą cenę.* — Ně.: *Später kannst du einen besseren Preis bekommen.*

2. *Wobaj pak měještaj přichodne jutry do města na gymnazij hić.* (St. J.) — Pólski přel.: *Ale obydwaj mieli na Wielkanoc w przyszłym roku pójść do gimnazjum w mieście.* — Ně.: *Beide aber sollten nächste Ostern in die Stadt aufs Gymnasium gehen.*

3. *A potom počeštaj wobaj na Lipnicy myslić.* (Nawka) — Pólski orig.: *A potem oboje poczęli rozmyślać o Lipińcach.* — Ně.: *Und dann begannen beide an Lipince zu denken.*

Ta samsna wobłukowa konstrukcija pak je so w serbsćinje rozšěrila tež na pódlansku sadu, hđžež w němćinje njeje móžna, dokelž tam steji finitne słowjeso obligatnje na kóncu hnydom po infinitnej formje wobsahoweho słowjesa. W čěšćinje a pólsćinje so w tutym nastupanju njerozeznawa pódlanska sada wot hłownej: wobłukowa konstrukcija sluša k rědkim wuwzaćam. Příkladny:

1. *Tak tež dóndže k tomu, zo dyrbyeše čorny Walter tak dołho na wotwažowanje a wobličenje swójeho měška symjenja čakać.* (St. J.) — Pólski přel.: *Tak więc bezrobotny Walter nic niepodejrzewając musiał poczekać w sklepie z nasionami na zważenie i obliczenie wartości woreczka ziarna koniczyzny.* — Ně.: *So kam es auch dazu,*

⁸ F. Michałk, *Wortgruppen mit schwankender Flexion in der obersorbischen Volkssprache*, Z. f. Sl. 1959, 569—576.

daß der schwarze Walter solange auf das Abwiegen und Abschätzen seines Sackes Kleesamen warten mußte.

2. *A zastupi kosmaty mužik so prašejo, hač smě tu přez noc wostać.* (bajki) — Česki přeložk.: *Vešel chlupatý mužiček, a ptal se, jestli tu smí zůstat přes noc.* — Ně.: *Eintrat ein zottiges Männlein und fragte, ob es hier über Nacht bleiben darf.*

IV. Wotdžělomne werbalne prefiksy

Wobľukowa konstrukcija je w němčinje tež móžna w sadach ze słowjesom, kotrehož prefiks je wotdžělomny (*hinausgehen — ich gehe hinaus*). Tež w serbsćinje su so wotdžělomne prefiksy wuwili (*won hić — ja du won*). Tež tu so hodži nałožowac wobľukowa konstrukcija (*Ja hladam z woknom won — Ich schaue zum Fenster hinaus*). Ale tež tu so poměry w serbsćinje zdžěla rozeznawaja wot poměrow w němčinje. Husćišo hač wobľukowa konstrukcija so tu wužiwa konstrukcija z cyłym słowjesom na kóncu (*Ja z woknom won hladam*). Tajki słowoslěd knježi w němčinje jenož w pódlanskej sadže (*Ich weiß, daß du zum Fenster hinausschaust*).

V. Negacija

W serbsćinje hodži so wobkedźbować sylna tendenca negowaneho finitneho słowjesa do nakónčneho položjenja. W tym njeje žadyn rozdžěl mjez pomocnym, modalnym abo fazowym słowjesom na jednej stronje a wobsahowym na druhej.

Němčina so sylnje rozeznawa wot serbsćiny na polu negacije: negaciska partikla *nicht* njeje formalnje tak kruće zwjazana z finitnym słowjesom, dwójna negacija njeje móžna.

Ale tež z čěšćinu a pólsćinu so poměry w serbsćinje njekryja. Tež tu po mojim zdaću skutkuje w serbsćinje wliw němčiny, kotryž smy cyle jasnje dopokazali na dotal wopisanych zjawach (kap. I—IV). Tež w němskej sadže so mjenujcy predikat neguje poměrnje pozdže. Partikla *nicht* ma nimale runje tajku sylnu tendencu do nakónčeho položjenja kaž wotdžělomny prefiks: *Ich lese das Buch durch. — Ich lese das Buch nicht.* W serbsćinje pak hodži so tajke wotstorčenje negacije hač do kónca dócpěć jenož přez to, zo so staji do nakónčeho položjenja negowane słowjeso: *Ja tu knihu nječitam.*

VI. Jednore finitne słowjeso w pódlanskej sadže

W němčinje ma jednore finitne słowjeso w pódlanskej sadže swoje krute městno na kóncu. W serbsćinje je tute položjenje tež jara rozšěrjeme, pod němskim wliwom tež tam, hdžež so wone njehodži wujasnić ze žadanjow wobsahoweho rjadowanja. Rozdžěl mjez serbsćinu a němčinu wobsteji w tym, zo w serbsćinje tutón słowoslěd njeje obligatny. W čěšćinje a pólsćinje tajki słowoslěd sľuša k ředkim wuwzacám a dyrbi być motiwizowany přez wobsahowe rjadowanje. Wosrjedźne městno tu daloko přesahuje wšě druge móžne pozicije. Příklady:

1. *Hrubi wotročkarjo pokazowachu jim, na kajke wašnje so najwustojnišo prawje*

wjele ludźi zabiwa. (M. N. — N) — Pólski přel.: *Ordynarni knechci pouczali ich, w jaki sposób najłatwiej zabija się dużo ludzi.* — Ně.: *Grausame Folterknechte zeigten ihnen, auf welche Weise man am geschicktesten möglichst viele Menschen erschlägt.*

2. *Jako wonaj wjelka wuhladaštaj, čisnyštaj wonaj to tučno.* (bajki) — Čěski přel.: *Když uviděli vlka, slaninu uhodili.* — Np.: *Als sie den Wolf erblickten, warfen sie den Speck hin.*

VII. Jednore finitne słowjeso we hłownej sadže

W němskej wobkrućacej hłownej sadže bjez wobłukoweje konstrukcije steji jednore finitne słowjeso přeco we wosrjedźnej poziciji. Tež jeli steji před subjektom, to wone ženje njesteji cyle na spočatku sady. Tute prawidło pak njeskutkuje w serbšćinje, ani w spisownej rěči ani w ludowej. Tu knježi nawopak sylna tendenca finitneho słowjesa do nakónčneho položnja, tež tam, hdžeš so to njehodźi wujasnić po zasadach wobsahoweho rjadowanja.

W čěšćinje a pólsćinje tajka tendenca njeeksistuje. Wo měštaje słowjesa rozsudźi wobsah; skerje hodźi so rěčeć wo tendency do wosrjedźineje pozicije. Příkladu:

1. *Najradšo so ludžo njedzela wobžlokaja.* (Šymko) — Pólski přel.: *Najchętniej się ludzie upijają w niedzielę.* — Ně.: *Am liebsten betrinken sich die Leute am Sonntag.*

2. *Wón jeho do cuzeje zemje póstla, zo by ju sebi wobhladał.* (bajki) — Čěski přel.: *Otec ho poslal do ciziny, aby se podíval do světa.* — Ně.: *Der Vater schickte ihn in die Fremde, damit er sich diese besehe.*

3. *To čłowjek měrnje swoju smjetanu njese, ...* (Hana) — Pólski orig.: *Ozłowiek niósł sobie spokojnie śmietankę, ...* — Ně.: *Da trägt man nichtsahnend seine Kaffeesahne.*

4. *Nó, Nětkle wšitko z mašinami džělaja.* (Debsecy) — Ně.: *Na, jetzt arbeiten sie alles mit der Maschine.*

Wězo zetkawamy so tež z nakónčnym položnjom słowjesa, hdžež so to wopodstatni wobsahowje. Příkladu:

1. *Tole drje zloduha tróšku zamylil a mjerzaše.* (M. N. — N.) — Pólski přel.: *To diabla trochę zaniepokoiło.* — Ně.: *Das beunruhigte und ärgerte den Bösewicht ein wenig.*

2. *Věkowa jeho tam zawohlada.* (Kub.) — Čěski orig.: *Věková ho v tu chvíli viděla.* — Ně.: *Frau Věk sah ihn in diesem Augenblick.*

3. *Naposlědk Ławrjenc skórzbu přehra.* (Nawka) — Pólski orig.: *Nakoniec przegrał Wawron sprawę.* — Ně.: *Schließlich verlor Wawron den Prozeß.*

4. *Zwěrjata so wo tym a druhim rozrěčowachu.* (bajki) — Čěski přel.: *Zvířata rozmlouvala o tom a onom.* — Ně.: *Die Tiere unterhielten sich über dieses und jenes.*

W pólsćinje a čěšćinje steji tu finitne słowjeso druhdy samo na wosrjedźnym

městnje, hačrunjež by sej wobsah wužadaj nakónčne. Na wosrjedźnym městnje zetkawamy słowjeso wězo tež w serbšćinje, ale to nimale jenož po zasadach wobsahoweho rjadowanja. Příkladny:

1. *Mikolaj wza list, zalěze na wóz a wotjědže.* (Hana) — Pólski orig.: *Mikolaj wziął list, zabrał się z arendarzem i pojechał.* — Ně.: *Mikolaj nahm den Brief, ging los mit dem Pächter und fuhr ab.*

2. *Wjelk poča so wokolo holcow šmórać, liška wali so pak za kachle.* (bajki) — Čěski přeložk: *Vlk se začal lísat k děvčatům, a liška se skulila za pec.* — Ně.: *..., der Fuchs aber setzte sich hinter den Ofen.*

3. *Wosud měrješe so z wulkej pacu a z wulkimi pazoramami na Šymka.* (Šymko) — Pólski přel.: *Los rzucił się na Szymka wielkimi szponami a ostrymi pazurami.* — Ně.: *Das Schicksal hielt seine starken Pranken und scharfen Krallen für Schimko bereit.*

Poměry w serbšćinje docharakterizuje statistiske přepytowanje něhdže 550 sadow. Wunoški tuhoto přepytowanja su sčěhowace:

1. W 55% wšitkich serbskich hłownych sadow ze słowjesom na kóncu njěhodźi so tute položenje wujasnić po zasadach wobsahoweho rjadowanja.

2. W 86% wšěch serbskich hłownych sadow ze słowjesom we wosrjedźnym položnju hodźi so tónle porjad wujasnić po tutych zasadach. Na tym spóznamy hišće jónu cyle jasnje tendencu finitneho słowjesa do nakónčeho položnja.

3. W spisownej rěči je tuta tendenca sylniša hač w ludowej. W 50% wšitkich serbskich hłownych sadow z ludoweje rěče hodźi so nakónčne městno słowjesa wujasnić wobsahowje; za spisownu rěč tu plaći jenož ličba 37%.

Znate je, zo su poměry w modernej čěšćinje a pólsćinje dospołnje hinaše. Widźimy to hižo na skromnej ličbje citowanych příkladow. W srjedzowěkowej čěšćinje a pólsćinje pak a w čěšćinje doby narodneho wozrodźenja knježeše podobna tendenca finitneho słowjesa do nakónčeho položnja. Za čěšćinu to wujasni M. Jelínek z wliwa lačonskeho słowoslěda. Wo staropólsćinje drje hodźi so to samsne prajić.

W serbšćinje pak, zabywši w ludowej, njeje ženje tak synlje skutkować móhl direktny wliw lačonsćiny. Jenički cuzy wliw, kotryž je tu móžny — a tež po cylej gramatice rozšěrjeny —, to je wliw němčiny. Tutón němski wliw prawje zrozumimy, hdyž wobkedźbujemy to, štož smy na započatku prajili wo dialektice interferencowych zjawow:

Ważny element struktury němskeho słowoslěda je gramatiska opozicija

wotwisnosť : njewotwisnosť sady.

Sylna komponenta tuteje opozicije je *wotwisnosť*, zwuraznjena přez nakónčne městno finitneho słowjesa, słaba komponenta pak je *njewotwisnosť*, zwuraznjena přez wosrjedźne položnje finitneho słowjesa: kóžda sada z nakónčnym položnjom finitneho słowjesa je wotwisna, eksistuja pak tež wotwisne sady z wosrjedźnym městnom finitneho słowjesa.

Tutu opoziciju — kaž smy widželi — serbščina njeznaje. Jenakosć hłownej a pódlanskeje sady, nawopak, je waždy faktor serbskeho słowoslěda. To so hodži wobkedźbować na př. tež na tym, zo dwojorěčny Serb, hdyž němsce rěči, tež tu husto njeozeznawa hłownu a pódlansku sadu po słowoslědže: *Liebe H., ich freue mich, daß bei dir ist alles so gut abgelaufen. Luba H., Ja so wjeselu, zo je pola Tebje wšitko tak derje wobběžalo.*

Tuž je bjez džiwa, zo opozicija *wotwisnosć* : *njewotwisnosć sady* w serbšćinje tež njeeksistuje za tajke elementy struktury słowoslěda, kotraž su nastali pod cuzym wliwom. Tak je so móhła wobłukowa konstrukcija rozšěrić tež do pódlanskeje sady (III), tak steja słowjesa z wotdźělomnym prefiksom w serbskej sadže zwjetša w tej samsnej poziciji kaž w němskej pódlanskej sadže (IV), a tak skónčnje w serbšćinje tež njeeksistuje žadyn zadžěwk za rozšěrjenje nakónčneho položjenja jednoreho finitneho słowjesa na hłownu sadu.

Zo tež na polu słowoslěda wobsteja w serbšćinje zadžěwki za přejimanje strukturnych elementow z němčiny, to pokazuje fakt, zo so nakónčne položenje finitneho pomocneho słowjesa *być* w pódlanskej sadže hač do džensnišeho dnja začuwa jako cuzowěc, kotraž so jenož tu a tam wobkedźbuje w starym přeložku biblije (*Tola dyrbja wědžeć, zo profeta bjez nimi był je*). Pčinca leži w tym, zo su finitne formy słowjesa *być* enklitiske.

Čłowjek móhl so hišće prašeć, čehodla njeje so tu nawopak pod němskim wliwom rozšěriło wosrjedźne položenje słowjesa na pódlansku sadu. Wotmolwa so na to lochko namaka: W němčinje knježi powšitkowana tendenca, wobzamknyć sadu z werbalnym elementom, hdžežkuli so k tomu poskići skłađnosć. To smy widželi na infinitiwnej sadže (I) runje tak kaž na sadže z wotdźělomnym werbalnym prefiksom (IV). To smy widželi tež w sadže ze zestajenym predikatom abo z analytiskimi formami słowjesa runje tak kaž w sadže z negowanym finitnym słowjesom. Tuta tendenca so skónčnje tež wobtělšuje w kompozitach z werbalnym substantiwom (II).

Tuta tendenca je w němskej ludowej rěči hišće wjele sylniša hač w spisownej:

1. We wšitkich němskich dialektach je rozšěrjeny perifrastiski prezens z pomocnym słowjesom *tun*: *Ich tue schreiben*. Příklad: Ně. dial.: *Unsere Mutter tut Plinsen backen*. — Ně. spis.: *Unsere Mutter bäckt Plinsen*. — Serbsce: *Naša mać plincy pječe*.

2. W němskich narečach su so hač do džensnišeho dnja zdžerželi zbytki dwójneje negacije. Příklad: Ně. dial.: *Ich esse keine Suppe nicht*. — Ně. spis.: *Ich esse keine Suppe*. — Serbsce: *Ja žanu zopu njejeđm*.

Zjimajo móžemy prajić: Wažny element struktury němskeho słowoslěda — tendenca zakónčić sadu z werbalnym elementom, hdžežkuli so to hodži — je so tež w serbšćinje synlje přesadžiła. Dokelž pak serbščina njeznaje słowoslědnu opoziciju hłowna sada: pódlanska sada, je tuta tendenca w serbšćinje w konkretnych padach dowjedla k cyle hinašim wuslědkam hač w němčinje. Najbóle napadny tajki wuslědk je nakónčne položenje jednoreho finitneho słowjesa we hłownej sadže tež w tajkich

padach, hdžež słowjeso njeprředstaja jadro wuprajenja (jadro psychologiskeho predikata). Tež w druhim nastupanju je rozdžěl mjez tutej tendencu w němčinje a jeje wuskutkom w serbšćinje: W němčinje je na kónčne položenje werbalneho elementa we wotpowědnych konstrukcijach obligatne, w serbšćinje je słowoslěd najebać sylny němski wliw bóle elastiski, přistupny hišće žadanjam wobsahowego rjadowanja.

ŽÓRŁA:

- 1a) Biblija: Cyle Swjate Pismo Stareho a Noweho Zakona, Dresden 1857 (= biblija).
 b) Swjate Biblije, to jo tón stary a nowy testament Božoho s. Pisma (Swětlik, M. Jurij Hawštyn), Handschrift 1688 (= Swětlik).
 c) Biblí Svatá aneb všeca swatá písma starého i nového zákona podle posledního vydání Kralického z roku 1615, Praha 1906.
 d) Biblia, to jest Całe Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu, Warszawa 1954.
- 2a) Brėzan, J., *Stara Jančowa*, Berlin 1952 (= St. J.).
 b) Brėzan, J., *Auf dem Rain wächst Korn*, Berlin 1951.
 c) Brėzan, J., *Na między rośnie zboże*, z niemieckiego tłumaczyła Zofia Petersowa, Warszawa 1953.
- 3a) Jirásek, A., *Sebrané spisy*, Díl II, F. L. Věk, Praha 1890.
 b) Jirásek, A., F. L. Věk, zeserbšćila M. Kubašec, Budyšin 1957 (= Kub.).
- 4a) Nedo, P., *Sorbische Volksmärchen*, Bautzen 1956 (= bajki).
 b) Horák, J., *Pohádky a Písně Lužických Srbů*, Praha 1959. (Přeložki ze serbšćiny).
- 5a) Nowak, M., *Serbski Wšudžebył*, Budyšin 1954 (= M. N.—N.).
 b) J. Skala i M. Nowak, *Nowele Lužyckie, przekłady z oryginału łużyckiego*, Warszawa 1936.
- 6a) Sienkiewicz, H., *Dziela*, T. IV. Warszawa 1949.
 b) Sienkiewicz, H., *Hana*, Roman, zeserbšćił B. Cyž, Budyšin 1925 (= Hana).
- 7a) Sienkiewicz, H., *Za chlebem, Latarnik* (Mała Biblioteczka Książki i Wiedzy 3), Warszawa 1951.
 b) Sienkiewicz, H., *Za Božim chlebom*, po přeložku Jurja Wingera wobdžěwał Anton Nawka (= Nawka).
- 8a) Skala, J. *Stary Šymko*, Berlin 1953 (= Šymko).
 b) J. Skala i M. Nowak, *op. cit.*
- 9) Fonografiske zapiski dialektnych tekstow z lět 1952—1955 (= Debseoy).